

Mytens Ola Tunander

Bengt Gustafsson

Forum navale har (i Nr 65) öppnat upp sina sidor för Ola Tunander.¹ De är ju långt ifrån ensamma om det, och jag har tidigare i fyra av de nordiska länderna haft anledning att peka på hur den förment vetenskaplige fredsforskaren i själva verket använder sina källor. För att citera en norsk professors intresseväckande definition: "Myter produceras och sprids om ugjennomsiktelige forhold, om Skapelsen, forhistorien og partiers indre liv, og ikke om ting som alle kan sjekke mot sin egen erfaring".

Den får mig omedelbart att tänka just på den också i Norge verksamme Tunanders konspirationsteori, vars innehåll tuggades om i förra numret. Ubåtskränkningarna passar väl in i professors definition, för det är få som har kunskaper eller personliga erfarenheter av ubåtar och att jaga dem, särskilt i skärgårdsområden med mycket civil trafik, skrot på ojämna bottnar och olika elektrotekniska system för stöd av övrig mänsklig verksamhet. Den oinvidge ser ingenting av verkligheten mer än möjligen en krusning på ytan som sätter fantasin i rörelse. Kan man sedan misstolka vad man ser, hör eller läser så gör man det kanske mer än gärna för spänningens skull.

Ola Tunander har ägnat många års arbete åt att bygga på sin hypotes. Hos honom måste väl finnas mycket att hämta? Eftersom jag håller på med en bok

Bengt Gustafsson f.1933, general, överbefälhavare 1986–1994. Bengt Gustafsson har skrivit ett flertal inlägg och skrifter i debatten om ubåtskränkningarna, bl.a. *Ubåtsfrågan: sanningen finns i betraktarens öga*. Försvarshögskolan 2005. Senaste publikation: *Det Sovjetiska hotet mot Sverige under kalla kriget*. Försvarshögskolan (FOKK nr.12) 2007.

om de kränkande ubåtarnas nationalitet började jag efter Lars Borgnäs TV-program hösten 2007 gå till Tunanders olika källor för att söka efter möjliga fördjupningar. Jag fann emellertid då att fredsforskaren inte återger det som källorna säger. Jag skall ge några exempel i det följande.

Han skriver t.ex. i sin senaste bok *Spelet under ytan* att:

ÖB general Lennart Ljung refererar i sin dagbok till Henry Kissinger som sagt att det var smart av svenskarna att "släppa ut ubåten på sätt som skett", d.v.s. han antydde att svenskarna först hade demonstrerat styrka genom att skada en ubåt för att sedan släppa ut den, vilket skedde genom allehanda eldförbud. Men Kissinger var knappast rädd för en sovjetisk blunder, vilket pekar på att ubåten var västlig eller snarare amerikansk.²

I Lennart Ljungs dagbok (10 januari 1983) kan man emellertid läsa:

På em. hade jag mitt första sammanträffande med kabinetssekreteraren Schori [...]. Tillsammans med polchefen Eckerberg och försvarsstabschefen diskuterade vi möjligheterna att på olika sätt orientera de olika ambassaderna i vissa huvudorter om delar på vår syn på ubåtsjakten i Hårsfjärden. Detta särskilt mot bakgrunden av att vissa länder – inte minst i Västtyskland – tycks ha på allvar räknat med att vi avsiktligt släppte ut ubåten. Detta bekräftades av Eckerberg och Schori redovisade ett intryck från USA, där han nyligen varit, och bl. a. träffat Kissinger. Kissinger hade vid samtalet med Schori tagit upp ubåtsfrågan och sagt att han ansåg att det var smart gjort av den svenska regeringen att släppa ut ubåten på det sätt som hade skett. Schori hade givetvis ändrat hans uppfattning på denna punkt.³

Som synes av citatet rörde samtalet ett västtyskt rykte, som bör ha nått också Kissinger, nämligen att vi medvetet släppt ut den sovjetiska ubåten, som Västtyskland varnat oss för var kärnvapenbeväpnad. Det förstärks av anteckningarna i dagboken dagarna före och efter. Det finns dessutom ännu inte i januari 1983 något rykte om att det skulle vara en amerikansk ubåt i Hårsfjärden. Det nämns först i maj 1984. Jag har dessutom vintern 2009 träffat Schori och förhört mig om hur han uppfattade det. Man hade inte talat om amerikanska ubåtar och Kissinger verkade enligt Schori inte särskilt intresserad av frågan.

På ett annat ställe försöker Tunander på ett liknande sätt visa att US SEAL Team 2 var den enhet som skulle kunna vara ansvarigt för inträngningen:

Kommendör Gary Stubblefield [...] har berättat om "smarta" inträngningsövningar i NATO-området vid denna tid och hur US Navy SEALs med stöd från Evasion & Escape Networks utvecklade en kapacitet att gå in på främmande staters territorium. Stubblefield säger att vid dessa övningar agerade SEAL-styrkor som om de inte tillhörde US Navy, d.v.s. de opererade under täckmantal av att vara någon annans marina styrkor (m.a.o. sovjetiska styrkor) som trängde in på den främmande statens territorium för att testa dess kapacitet mot ett sovjetiskt angrepp.⁴

Ett för Tunander typiskt sätt att använda källor. I själva verket står det i Gary Stubblefields memoarer efter en beskrivning av det misslyckade ingreppet för att frita gisslan i Iran 1980:

About this time SEALs started doing some really smart, interesting training in the NATO and Atlantic theatres: We started moving around in civilian clothes, training for covert operations behind the lines. We sat up and worked with support networks, E&E (escape and evasion) networks, and we started getting smart about going into foreign areas. All that involved looking like people who weren't in US navy and doing things that people in the US Navy weren't supposed to do. In fact, at SEAL Team Two we were running simulated downed Navy pilot E&E nets through "safe houses" out in inlands in the Caribbean. We started getting back in the Intel business, learning what good intelligence can do for you. It was really good training.⁵

D.v.s. Tunander skäms inte för att förvandla "really good training ... in the Caribbean" till en skarp operation i Östersjön mot Sverige! Dessa och andra exempel framgår av mina kommentarer till *Spelet under ytan*, som finns införd i *Historisk Tidskrift* 2008:3. Sedan dess har jag fått ett exempel också på hur Tunander använder sina muntliga källor. I sina skrifter och i ett brev till mig påstår han att en dansk amiral i *detalj* har beskrivit hur de amerikanska och engelska ubåtarna tog sig in i Östersjön genom Stora Bält. För att kontrollera en sådan muntlig källa bad jag om amiralens namn, men Tunander uppgav att denne ville vara anonym, så han kunde tyvärr inte uppges det. Av en slump råkade jag träffa denne amiral, Jörgen Bork, vid ett möte jag hade med några danska kolleger om den svenska ubåtsfrågan.

Bork, tidigare operativ chef för den danska marinen, mindes mycket väl hans och Tunanders möte den 14 april 2000. Ett vittne var närvarande, generallöjtnant Hillingsö. Bork framhöll då, liksom senare då DIIS studie⁶ kommit ut i Danmark, att de aldrig släppt igenom några NATO-ubåtar i undervattensläge, då det skulle ha varit i strid med de danska tillträdesbestämmelserna.

I diskussionen med Tunander, som ifrågasatt om de hade tillräcklig kontroll över sunden för att kunna garantera att ingen slunkit igenom, hade han emellertid berättat att för att övertyga sin västtyske kollega om att de hade kontroll, hade han låtit honom skicka in en av sina kustubåtar i undervattensläge i Stora Bält, okänt för bevakarna. Det hade då visat sig att dessa upptäckte försöket till passage, liksom när kontroller gjordes med danska ubåtar. (På grundaste stället är det dessutom endast 15-16 m i det högtrafikerade sundet.) För övrigt har Bork aldrig krävt att få vara anonym. Tvärtom beklagade han sig över att det är svårt att dementera något som en författare säger är anonyma utsagor. Författaren kan ju bara hävda att det var någon annan som sagt det. Har Tunanders gjort på motsvarande sätt med flera av sina återopade muntliga källor, som ofta är omöjliga eller svåra att kontrollera?

Mina erfarenheter innebär sålunda att man inte kan ta någon uppgift av Tunander för given. De måste bekräftas av direktkällan, av en annan skriven text, ett samtal eller av en intervju i etermedia, som intervjun av Caspar Weinberger i TV från år 2000. Dess nämnande innebär inte att Tunanders tolkning av intervjun är riktig, men det skall jag behandla mer ingående i min kommande skrift. Tunander arbetar som en dålig journalist och inte som en vetenskapsman. Just hans sätt att stapla antaganden på varandra till något som han tycker leder fram till en bekräftelse av hans hypotes har kommenterats av en annan forskare, Jerker Widén:

Vid flera tillfällen förs kontroversiella och illa underbyggda hypoteser fram i argumentationer som i nästa led förvandlas till fastlagda bevis och där får tjäna som premisser i logiskt deduktiva resonemang. Resultatet blir att felprocenten i de ursprungliga, osäkra hypoteserna multipliceras snarare än reduceras i de följande leden av argumentationen.⁷

Tidigare har jag tydligen haft en alltför stor tilltro till det som återfinnes i skrifter från den s.k. akademiska världen. Jag trodde åtminstone att man skulle återfinna det som står i texten som fakta i den i noten angivna källan. Det är tydligen inte alltid så! Tunanders *Spelet under ytan* dräller av teknikaliteter och noter, som förvirrar och tröttar, och som ytligt kan se väldokumenterade ut. Vad som skrämmer mig mest är att det han producerar tydligen av vissa i de tre nordiska länderna, som PRIO i Oslo, DIIS i Köpenhamn och universiteten i Göteborg, Stockholm och Uppsala, åtminstone deras projekt Sverige Under det Kalla Kriget (SUKK) med broderskaparen och statsvetaren Ulf Bjereld i

spetsen, betraktas som vetenskap.⁸ Att massmedia sväljer det är man ju inte längre förvånad över. Där frodas myterna.

Noter

¹ Tunander, Ola, "Det kalla krigets historia, vetenskap och spelet under ytan", *Forum navale* nr 65, 2009, s. 125-150.

² Tunander, Ola, *Spelet under ytan: teknisk bevisning i nationalitetsfrågan för ubåtsoperationen mot Sverige 1982*. Forskningsprogrammet Sverige under kalla kriget. Arbetsrapport nr 16. Göteborgs universitet 2007, s. 203-204

³ General Lennart Ljungs Dagbok, 1978–1986. Krigsarkivet, Stockholm.

⁴ Tunander 2007, s. 205.

⁵ Stubblefield, Gary, *Inside the US Navy SEALs*, Osceola 1995, s. 134.

⁶ DIIS, *Danmark under den kolde krig: den sikkerhedspolitiske situation 1945–1991*. Dansk Institut for Internationella Studier. Köpenhamn 2005.

⁷ Widén, Jerker, "Konspirationsteori om ubåtsincidenten i Hårsfjärden 1982 baserad på bristande bevis!", *Kungliga Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift*, nr 1 2002, s. 105.

⁸ Forskningsprogrammet Sverige under kalla kriget (SUKK) har publicerat ett antal forskningsrapporter och under hösten 2008 utgavs den sammanfattande publikationen *Sveriges säkerhet och världens fred. Svensk utrikespolitik under kalla kriget*, författad av Ulf Bjereld, Alf W. Johansson och Karl Molin.